

การรับรู้ทางสังคม

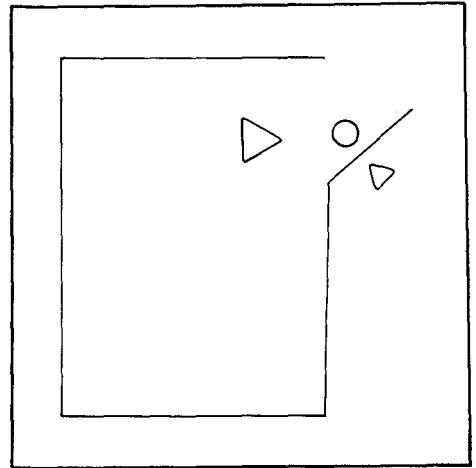
ความหมาย

การรับรู้ทางสังคม (Social Perception) เป็นการรับรู้ของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้บุคคลและการรับรู้เหตุการณ์ทางสังคม

ตัวอย่างเช่น ขณะที่ท่านกำลังนั่งคอยเวลาอยู่ในห้องพักผู้โดยสารแห่งหนึ่ง ขณะนั้นก็มีนาย ก. เดินตรงเข้ามาหานาย ข. ซึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ ท่าน พร้อมกับยกมือไหว้และพูดว่า “สวัสดิการรับท่าน ท่านมาถึงนานหรือยัง กระผมขอโทษที่มาถึงช้าเพราะเกิดมีอุบัติเหตุรถชนกัน ทำให้รถติด” นาย ข. ตอบว่า “ไม่เป็นไร ผมเองก็เพิ่งจะมาถึงเหมือนกัน ยังพอมีเวลาจะไป” นาย ก. พูดต่อไปว่า “เชิญท่านนั่งคอยที่นั่งก่อนนะครับ ขอตัวของท่านให้กระผมด้วย กระผมจะได้เอาไปจัดการเรื่องที่นั่ง” จากลักษณะท่าทาง อายุ เพศ การแต่งกาย กิริยาท่าทาง ตลอดจนคำพูดที่ได้ตอบกันพอจะทำให้เราคาดการณ์ได้ว่าคนทั้งสองกำลังจะร่วมเดินทางไปด้วยกันโดยนัดหมายมาพบกันที่สถานี ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทาง แต่นาย ก. มาถึงช้ากว่าเวลาที่นัดหมาย ความสัมพันธ์และเหตุการณ์ที่ดำเนินไประหว่างนาย ก. และ นาย ข. ที่ท่านได้เห็นและได้รับฟังนี้เป็น การรับรู้เหตุการณ์ทางสังคม แต่การรับรู้ตัวบุคคล เช่น นาย ก. เป็นคนสุภาพอ่อนน้อม มีน้ำใจ และเป็นผู้มีฐานะทางสังคมดีกว่านาย ข. เป็นการรับรู้บุคคล การรับรู้ทางสังคมส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยการรับรู้ทั้งสองชนิดนี้ควบคู่กันไป ลักษณะทางกายเป็นต้นว่า ความสูง น้ำหนัก ขนาดรูปร่าง ฯลฯ อาจเป็นข้อมูลได้ทั้งการรับรู้เหตุการณ์ทางสังคม และการรับรู้บุคคลขึ้นอยู่กับว่าเอาไปใช้ทางใด เช่น คนผอมตัวเล็กยากที่จะเป็นนักเลงโต (เป็นการรับรู้บุคคล) ยากที่จะก้าวร้าวรุนแรง (เป็นการรับรู้เหตุการณ์ทางสังคม) เป็นต้น

ความเป็นมาของการรับรู้ทางสังคมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เรารู้จักบุคคลรู้จักผู้รอบ ๆ ตัวจากการสังเกตพฤติกรรมของเขาเหล่านั้น คุปฏิกิริยาตอบโต้ที่เขามีต่อคนอื่น ต่อตนเองและต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว นักจิตวิทยาได้มีการศึกษาเรื่องนี้มานานแล้ว ตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. ๑๙๔๔ ไฮเดอร์และซิมเมล (Heider and Simmel) ศึกษาด้วยวิธีให้ดูภาพยนตร์ ซึ่งมีภาพรูปสี่เหลี่ยมมุมฉากที่มุมของสี่เหลี่ยมส่วนหนึ่งของวงกลมเปิดปิดเป็นระยะ ๆ ทำให้คล้ายประตูกำลังกลมนิ่งวงและรูปสามเหลี่ยมเล็กและใหญ่อีกอย่างละรูป (ดูภาพประกอบ) วงกลมและรูป

สามเหลี่ยมจะวิ่งเคลื่อนไปมาเข้า ๆ ออก ๆ รูปสี่เหลี่ยมด้วยอัตราเร็วต่าง ๆ กัน นักศึกษาที่ดูภาพยนตร์นี้เป็น นักศึกษาหญิงระดับอุดมศึกษา ผู้วิจัยแบ่งนักศึกษาออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกดูภาพยนตร์แล้วบรรยายสิ่งที่เห็น กลุ่มที่สองดูภาพยนตร์เดียวกันแต่ให้บรรยายโดยตีความว่า วัตถุที่เห็นในภาพยนตร์นั้นเป็นคน ผลการศึกษาปรากฏว่านักศึกษาทั้งสองกลุ่ม ยอเวน นักศึกษาเพียงคนเดียวในกลุ่มแรกล้วนตีความว่าวัตถุในภาพยนตร์เป็นคน และ

เรื่องที่บรรยายออกมาสะท้อนให้เห็นว่าเป็นไปตามหลักการรับรู้ในเรื่องรูปและพื้นรูป ความใกล้ชิด ความต่อเนื่อง เช่น รูปสามเหลี่ยมใหญ่ตามรูปสามเหลี่ยมเล็กไปรอบ ๆ จนในที่สุดสัมผัสรูปสามเหลี่ยมเล็กแล้วการเคลื่อนที่ก็เปลี่ยนทิศและในที่สุดก็หยุดนิ่ง นักศึกษาส่วนใหญ่จะตีความว่าผู้ชายตัวใหญ่กำลังวิ่งไล่ผู้ชายตัวเล็ก เมื่อไล่ทันผู้ชายตัวใหญ่ได้ทำร้ายผู้ชายตัวเล็กจนหงายหลังจมหายไปใต้น้ำในพายุกำลังของเขา หรือรูปสามเหลี่ยมเล็กซึ่งอยู่คู่กับวงกลมบ่อ ๆ ทำให้ดูเป็นปฏิปักษ์ต่อรูปสามเหลี่ยมใหญ่ นักศึกษาจะตีความว่าชายหญิงรักกัน ส่วนรูปสามเหลี่ยมใหญ่เป็นตัวร้ายที่ต่อสู้กับชายตัวเล็กและไล่ตามหญิงผู้นั้น

การศึกษาเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของวัตถุต่าง ๆ ในภาพยนตร์จะถูกรับรู้ว่าเป็นเหตุการณ์และพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะได้รับการสั่งหรือไม่ได้ตามและพฤติกรรมต่าง ๆ ส่วนสะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจอารมณ์ และบุคลิกภาพของบุคคลผู้รับรู้เหล่านั้น

การวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ทางสังคมที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายเริ่มในปี ค.ศ. ๑๙๓๕ โดย เซอร์ฟ (Sherif) ผู้ซึ่งศึกษาด้วยการใช้ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวแบบอัตโนมัติ (autokinetic movement) ปรากฏการณ์นี้จะเกิดขึ้นเมื่อเราเข้าไปอยู่ในห้องมืดสนิทที่มีจุดแสงขนาดเล็กเท่าปลายเข็ม (เราสามารถทำจุดของแสงสว่างแบบนี้โดยวิธีง่าย ๆ คือ ใช้หลอดไฟติดเข้าภายในกล่องขนาดกล่องรองเท้า กล่องนี้ปิดสนิททาศด้วยสีดำทั้งภายนอกและภายใน ปลายด้านหนึ่งของกล่องเจาะรูเล็ก ๆ ขนาดรูเข็ม เพื่อให้แสงลอดออกมา) ถ้าเราจ้องที่แสงสว่างจุดนั้นสักครู่จะสังเกตเห็นว่า จุดนั้น ไม่นิ่งอยู่กับที่ แต่เริ่มเคลื่อนที่ได้ และลักษณะที่เห็นเคลื่อนที่จะแตกต่างกันในแต่ละคน เช่น อาจเห็นเคลื่อนไปทางซ้าย ทางขวา ขึ้นบน ลงล่าง วนไปมา หรือไม่มีทิศทางที่แน่นอน ปรากฏการณ์นี้สันนิษฐานว่าเกิดจากมีตัวกระตุ้น คือ จุดของแสงไฟเพียงอย่างเดียว ไม่มีวัตถุอื่นที่จะใช้เป็นตัวเปรียบเทียบตำแหน่งได้ แต่ถ้ามีแสงสว่างพอที่จะมองเห็นวัตถุอื่น ๆ รอบ ๆ จุดของแสงไฟนั้น ปรากฏการณ์นี้ก็หายไป เซอร์ฟแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกลุ่มที่มีต่อปรากฏ-

การณ์นี้โดยทำการทดลองในห้องปฏิบัติการทดลองทางจิตวิทยา ผู้รับการทดลองมี ๒ กลุ่ม กลุ่มแรกเข้าไปในห้องทดลองทีละคน เมื่อพร้อมแล้วจุดของแสงไฟจะปรากฏขึ้น ให้ผู้รับการทดลองจ้องที่จุดของแสงไฟนั้นทันทีที่เริ่มสังเกตเห็นว่ามันเริ่มเคลื่อนที่ได้ให้กดสวิตช์ที่อยู่ตรงหน้า จุดของแสงไฟจะปรากฏอยู่สักครู่แล้วหายไป ผู้รับรู้จะต้องรายงานว่าเห็นจุดของแสงไฟนั้นเคลื่อนที่ไปเท่าไร จากนั้นจะทดลองเป็นกลุ่มโดยร่วมกับผู้รับการทดลองอีก ๒ คน ทำการทดลองเหมือนเดิม คือเมื่อแต่ละคนเริ่มเห็นจุดแสงไฟเคลื่อนที่ได้ให้กดสวิตช์พร้อมทั้งรายงานว่าเห็นเคลื่อนที่ไปเท่าไร สำหรับกลุ่มที่สองทำการทดลองเหมือนกับกลุ่มแรกทุกประการ ผิดกันที่เริ่มทดลองเป็นกลุ่มก่อนแล้วจึงตามด้วยทดลองเดี่ยว ผลการทดลองปรากฏว่า กลุ่มแรกเมื่อทดลองเป็นกลุ่มแต่ละคนจะเปลี่ยนคำตอบของตนไปในทิศทางเดียวกันจนเกิดเป็นคำตอบของกลุ่มขึ้น ส่วนกลุ่มที่สองซึ่งทดลองเป็นกลุ่มก่อนก็จะเกิดเป็นคำตอบของกลุ่มขึ้น และแต่ละคนจะยังคงยึดอยู่ในคำตอบของกลุ่มตลอดไปแม้ว่าจะทดลองเดี่ยวแล้วก็ตาม การคล้อยตามกลุ่มนี้เกิดขึ้นโดยที่ผู้รับการทดลองแต่ละคนไม่รู้สึกรู้สีกว่าตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่ม เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มีการศึกษาต่อมาอีกมากเป็นต้นว่า เฮลสัน (Helson, 1948) ฟรีด (Freed, 1955) อาช (Asch, 1956) และจาคอบและแคมเบลล์ (Jacobs & Cambell, 1961)

พฤติกรรมการรับรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจและบุคลิกภาพ

พฤติกรรมการรับรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจดังปรากฏในงานวิจัยของบรูเนอร์ และกู๊ดแมน (Bruner and Goodman) ซึ่งกระทำในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ผู้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการรับรู้ของเด็ก ๒ กลุ่มคือ เด็กที่มาจากครอบครัวฐานะยากจน และเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะร่ำรวย เด็กทุกคนจะต้องปรับดวงแสงให้มีขนาดเท่าเหรียญที่มีค่าต่าง ๆ กันที่ใช้ซื้อขายอยู่ในชีวิตประจำวัน เด็กทั้งสองกลุ่มจะปรับดวงแสงใหญ่กว่าขนาดจริง แต่เด็กที่มาจากครอบครัวฐานะยากจน

จะปรับขนาดใหญ่มากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะร่ำรวย ซึ่งผู้ทำการทดลองอธิบายว่าเป็นเพราะเด็กยากจนมีความต้องการหรือเห็นคุณค่าของเงินมากกว่าเด็กร่ำรวย ต่อมา ค.ศ.๑๙๕๘ บรูเนอร์ และโพสท์แมน (Bruner and Postman) ได้ทำการทดลองใหม่โดยให้เปรียบเทียบกันระหว่างแผ่นกลมที่มีเครื่องหมายหนึ่งเหรียญดอลลาร์ ซึ่งแสดงว่าเป็นสิ่งมีค่า กับแผ่นกลมที่มีเครื่องหมายสวัสติกะ ซึ่งแสดงว่าเป็นสิ่งไม่มีค่า ปรากฏว่าการกะขนาดเหรียญดอลลาร์จะใหญ่กว่าขนาดจริงมากกว่าเหรียญสวัสติกะ ในปี ค.ศ.๑๙๕๗ ฟรอม (Vroom) ทำการทดลองพบว่าแม้ว่าเงินเหรียญที่ให้กะขนาดจะสีกจนหลากหลายต่าง ๆ เลื่อนหายไปหมด การกะขนาดที่ใหญ่กว่าก็ยังมีมากกว่าแผ่นอะลูมิเนียมกลม ที่มีสัญลักษณ์ของเงินเหรียญ การศึกษาที่สนับสนุนอิทธิพลของควมมีค่าของตัวกระตุ้นที่มีการรับรู้ที่ปรากฏเด่นชัดได้แก่ การศึกษาของแลมเบิร์ต โซโลมอนและวัตสัน (Lambert, Solomon and Watson, 1949) ซึ่งได้ทำการทดลองกับเด็กอายุ ๓-๕ ปี สองกลุ่ม โดยแต่ละคนจะได้รางวัลเป็นขนมหวานจากการโยกคันโยก กลุ่มควบคุมจะโยกคันโยกเพื่อรับรางวัลทันที ส่วนกลุ่มทดลองจะต้องใช้เหรียญหยอดก่อนที่จะโยก เมื่อให้เด็กทั้งสองกลุ่มกะขนาดของเหรียญนี้ กลุ่มทดลองจะกะขนาดใหญ่มากกว่าขนาดจริงมากกว่ากลุ่มควบคุม ยิ่งไปกว่านั้นถ้าไม่มีรางวัล คือเหรียญนั้นไม่สามารถใช้หยอดเพื่อเอาขนมได้อีกต่อไป การกะขนาดที่ใหญ่กว่าขนาดจริงก็จะหายไปด้วย

ส่วนพฤติกรรมกรรับรู้ที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ ดังตัวอย่างงานวิจัยของวิทกินและคณะ (Witkin et al. 1974) กล่าวคือ คณะผู้วิจัยได้สร้างแบบทดสอบที่เรียกว่าดัชนีการรับรู้ (perceptual index) ขึ้น ประกอบด้วย

แบบทดสอบ ๓ ชนิด ชนิดแรกคือ แบบทดสอบ RFT (rod - and - frame - test) ประกอบด้วยท่อนไม้ อยู่ในกรอบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ผู้ถูกทดสอบจะต้องเข้าไปอยู่ในห้องที่มีคณิศมมองไม่เห็นอะไรนอกจากท่อนไม้ และกรอบสี่เหลี่ยม และจะต้องปรับท่อนไม้ที่อยู่ในกรอบนั้นให้ตั้งตรง การปรับจะทำในสภาพการณ์ต่าง ๆ กัน เช่น ตัวผู้ปรับเอียง กรอบเอียง หรือท่อนไม้เอียง การให้คะแนนคิดจากคำตอบที่ผิดไปจากแนวตั้งตรงที่แท้จริง จากการศึกษาพบว่าคนที่**มีลักษณะพึ่งพิงสิ่งภายนอก** จะเป็นคนที่ถอย นิ่งถือตนเองน้อย ก้าวร้าว ส่วนคนที่**มีลักษณะไม่พึ่งพิงสิ่งภายนอก**จะเป็นคนกระตือรือร้น อิศระทางสังคม สามารถต่อสู้เพื่อความชนะเลิศ สามารถวิเคราะห์การกระทำของตนเองได้ แบบทดสอบชนิดที่สองคือแบบทดสอบการปรับร่างกาย (body -adjustment test) ผู้ถูกทดสอบจะต้องปรับเก้าอี้ที่นั่งที่วางไว้ในห้องที่เอียงให้ตั้งตรง โดยเก้าอี้นั้นอาจเอียงไปในทิศทางเดียวกันหรือทิศตรงข้ามกับห้องที่เอียง แบบทดสอบชนิดที่สาม คือ แบบทดสอบภาพซ้อนภาพ (embedded-figure test) ผู้ถูกทดสอบจะต้องหารูปเล็กที่ซ่อนอยู่ในรูปใหญ่ซึ่งเป็นรูปเชิงเรขาคณิต ดัชนีการรับรู้นี้ใช้เป็นตัววัดความสามารถในการวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่มีอยู่ไม่เท่ากันในแต่ละคน ผู้วิจัยอภิปรายผลนี้ได้ว่าผู้ที่มีดัชนีการรับรู้สูงมักจะเป็นคนไม่เก็บกดหรือไม่ต่อต้าน แต่จะใช้เหตุผลและสติปัญญา

จึงจัดได้ว่างานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการรับรู้ทางสังคมของบุคคลซึ่งสะท้อนให้เห็นแรงงูใจภายในตลอดจนบุคลิกภาพพื้นฐานของบุคคลในด้านการศึกษา ผู้รับผิดชอบในการฝึกอบรมเด็กและเยาวชน ควรสามารถนำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ได้

รัชนี นพเกตุ

บรรณานุกรม

- Asch, S.E. Studies of independence and submission to group pressure : A minority of one against an unanimous majority. In Hilgard, E.R. and Atkinson, R.C. **Introduction to Psychology**. (4th ed.) New York : Harcourt, Brace & World, 1967, p. 581.
- Bruner, J.S. and Goodman, C.C. Value and need as organizing factors in perception. In Forgas, R.H. **Perception**. New York : McGraw - Hill, 1966, p.251.
- Bruner, J.S. and Postman, L. An approach to social perception, In Forgas R.H. **Perception**. New York : McGraw - Hill, 1966, P.251.
- English, H.B. and English, A.C. **A comprehensive dictionary of psychological and psychoanalytical terms**. New York : David McKay Co., 1958
- Forgas, R.H. **Perception**. New York : McGraw - Hill, 1966.
- Freed, A. and et. al. Stimulus and background factors in sign violation. In Hilgard, E.R. and Atkinson, R.C. **Introduction to psychology**. (4th. ed) New York : Harcourt, Brace & World, 1967, P.583.
- Heider, F. and Simmel, M.L. An experimental study of apparent behavior. In Forgas, R.H. **Perception**. New York : McGraw - Hill, 1966, p. 247.
- Helson, H. Adaptation Level as a basic quantitative theory of frame of reference. **Psychol. Rev.** 1948,55, 297 - 313.
- Jacobs, R.C. and Cambell, D.T. The perpetuation of an arbitrary tradition through several generations of laboratory microculture. In Hilgard, E.R. and Atkinson, R.C. **Introduction to psychology**. New York : Harcourt, Brace & World, 1967, P. 582.
- Lambert, W.W. Solomon, R.L. and Watson, P.D. Reinforcement and extinction as factors in size estimation. In forgas, R.H. **Perception**. New York : McGraw - Hill, 1966, P.252.
- Sherif, M. A study of some social factors in perception. In Postman, L. and Egan, J.P. **Experimental Psychology : An introduction**. New York : Harper & Row, 1949, pp. 464 - 466.
- Vroom, V.H. Effect of desing on estimation of size of coins. In Forgas, R.H. **Perception**. New York : McGraw - Hill, 1966, p.252.
- Witkin, H.A., Dyk, R.B., Faterson, H.F., Goodenough, D.R. and Karp, S.A. Psychological Differentiation, In Fieandt, K von and Moustgaard, I.K. **The Perception World**. New York : Academic Press, 1977, p.561.